

ІВАНОВСЬКА АЛЛА МИКОЛАЇВНА

*Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
професор кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права, кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БАЛАНСУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розподіл влад, без існування якого необхідно уявити собі існування будь-якої демократичної держави, має на меті шляхом задіяння механізму стримувань і противаг зберегти конституційно закріплений баланс взаємовідносин різних органів влади, забезпечити прогресивний розвиток суспільства і держави. Досягнення цієї мети можливе лише за умови наявності в механізмі державної влади ефективного конституційного контролю. Особливості і реальний вплив конституційного контролю на механізм державної влади, забезпечення збалансованого її функціонування в тій чи іншій країні багато в чому залежить від моделі організації.

Якщо звернутись до європейської моделі конституційного контролю, то варто зазначити, що спеціалізовані органи конституційного контролю, звичайно, мають свою специфіку, що відрізняє їх відсудів загальної юрисдикції, і навіть спеціалізованих судів (наприклад, адміністративних, трудових т. і.). Зокрема, своєрідність спеціалізованих органів конституційного контролю проявляється в тому, що для спеціалізованих органів конституційний контроль є основною функцією, їхнім призначенням, на відміну від судів загальної юрисдикції, для яких здійснення конституційного контролю є побічною функцією, яка витікає з їх основної діяльності. І навіть якщо спеціалізований орган конституційного контролю, конституційно де-юре входить до судової системи, він займає в ній відокремлене, автономне положення.

Аналіз практики реалізації європейської моделі конституційного контролю свідчить, що даний інститут є гарантом ефективного функціонування системи стримувань і противаг. Вивчення конституцій багатьох держав свідчить також про те, що у всіх розділах Конституції, де повинні визначатися противаги і стримування, чітко визначаються взаємовідносини органу, наділеного повноваженнями в даній сфері, з органом конституційного контролю.

Що стосується конституційного контролю за умов американської моделі чи окремих країн зі змішаною моделлю, то, як зазначає В. М. Шаповал, «активність верховних судів, що поєднують свою традиційну діяльність із конституційним контролем, ... хоча й трохи зростає останнім часом у порівнянні з минулим, проте далеко відстає від активності спеціалізованих судів» [1, с. 116].

Однак, як свідчить державно-правова практика США, прийняття на себе відповідальності за розгляд і авторитетне розв'язання комплекс-

них питань робить судову владу у США справді владною структурою і ставить її на рівні із двома іншими гілками влади. Більше того, у реальному житті багато з найважливіших рішень у сфері внутрішньої політики країни приймалися Верховним Судом, а не Президентом чи Конгресом. Хоча у Сполучених Штатах Америки Верховний Суд (як і решта судів) відмовилися від розгляду так званих політичних питань, що виникають у зв'язку із застосуванням правових актів, які є предметом конституційного контролю, конституційне правосуддя, що здійснюється Судом, часто має важливе політичне значення [2, с. 188].

М. М. Петіна виділяє чотири повноваження конституційного контролю: забезпечення принципу розподілу влад, що застосовуються Верховним судом США:

- повноваження суду оголосити акт Конгресу неконституційним;
- право суду оголосити недійсним будь-яке положення конституції штату, закону (статуту) штату, або будь-якої іншої дії штату, що вторгаються в компетенцію федерального уряду, закріплену Конституцією;
- право Верховного суду скасувати рішення верховного суду штату, що зачіпає федеральні питання (що ставлять під сумнів дійсність федерального закону або угоди і які порушили імперативні положення конституції (клаузули));
- здатність перевірити конституційність дій посадових осіб публічної влади при здійсненні своїх повноважень, або при прийнятті нормативного акта делегованого законодавства [3, с. 118-119].

Специфіка американської державності наклала свій відбиток на взаємовідносини всередині державного механізму: у тріаді гілок влади судова влада не просто стримуючий чинник законодавчої і виконавчої влади: вона виступає активним творцем політики, володіючи власними важелями ефективного впливу на процес прийняття політичних рішень двома іншими гілками влади [2, с. 188].

Однак, незалежно від моделі функціонування конституційного контролю він розглядається як найважливіший елемент системи стримувань і противаг, оскільки, обмежуючи зловживання владою, він виступає важливою гарантією дотримання конституційно закріпленого балансу державної влади. Конституційний контроль покликаний не допустити узурпації державної влади, постійно підтримувати стан, при якому можлива лише обмежена влада. Як вид державного контролю він повинен забезпечити обмеження самої державної влади на користь принципів права. Він не відповідальний і не підзвітний владі.

Але головне те, що функція конституційного контролю є найбільш сильним фактором стримування будь-яких спроб суб'єктів владних повноважень набути повноважень, не властивих їх статусу, а отже – і досягнення прийнятного балансу різних гілок влади в державі. Як центральний елемент системи стримувань і противаг конституційний контроль здатний забезпечити розумну рівновагу всієї системи влади (при тій, природно, умові, що обов'язковість його рішень не піддається сумніву). Системно тлумачачи конституцію ... може підтримати таку рівновагу навіть тоді, коли конституційні норми можуть зумовити надмірно велику вагу однієї гілки влади щодо іншої [4, с. 127-128].

Набільш дієвий вплив на функціонування системи стримувань і противаг проявляється у вирішенні органами конституційного контролю спорів про компетенцію. Але вирішення спорів про компетенцію – не єдиний засіб, за допомогою якого органи конституційного контролю сприяють забезпеченню балансу державної вади. Вони також здійснюють контроль відповідності конституції міжнародних договорів, дають висновки про відповідність базовим принципам і нормам конституції законопроектів про внесення доповнень і змін до неї, слідкують за дотриманням вимог основного закону при усуненні президента з посади в порядку імпідменту, здійснюють офіційне тлумачення норм конституції, що визначальним чином впливає на забезпечення принципу поділу влад і спонукає органи державної влади в межах своїх повноважень.

Список використаної літератури:

1. Шаповал В. М. Конституційні системи зарубіжних країн : навч. посібник / В. М. Шаповал. – К. : Вища школа, 1995. – 135 с.
2. Мартинюк Р. Конституційний Суд України в системі стримувань і противаг / Р. Мартинюк // Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2008. Випуск 39. – С. 186-192.
3. Петина М. М. Конституционный контроль во Франции и США: сравнительно-правовое исследование: дисс..... канд. юрид. наук: 12.00.02 / М. М. Петина // ФГБОУ ВО «Саратовская государственная юридическая академия», Саратов, 2018. – 220 с.
4. Сас С. В. Место и значение органа конституционного контроля в эффективном функционировании системы и противовесов между ветвями государственной власти / С. В. Сас // Место и значение органа конституционного контроля в эффективном функционировании системы сдержек и противовесов между ветвями государственной власти (материалы международной конференции, 9-10 июня 2016 года, Кыргызская Республика). – Бишкек. – 2017. – С. 125-131.

Ключові слова: державна влада, принцип розподілу влад, механізм стримувань і противаг, конституційний контроль, державний контроль, європейська модель конституційного контролю, американська модель конституційного контролю, змішана модель конституційного контролю, баланс державної влади.

Ключевые слова: государственная власть, принцип разделения властей, механизм сдержек и противовесов, конституционный контроль, государственный контроль, европейская модель конституционного контроля, американская модель конституционного контроля, смешанная модель конституционного контроля, баланс государственной власти.

Key words: state power, the principle of separation of powers, the mechanism of checks and balances, constitutional control, state control, the European model of constitutional control, the American model of constitutional control, a mixed model of constitutional control, the balance of state power.